

Azərbaycan xalqı dünya mədəni irsinə əvəzsiz incilər bəxş etməklə yanaşı, bəşər sivilizasiyasının təkamülündə, elmi-texniki inkişafında, texnoloji yüksəlişində misilsiz xidmətləri olan dahi şəxsiyyətlər, elm xadimləri də yetişdirib. Onlardan biri 100 illik yubileyi dövlət səviyyəsində qeyd edilən Kərim Kərimovdur.

Qətiyyətlə söyləmək olar ki, kosmonavtikanın yüksəlişində, kosmosa uçuşların təşkilində, kosmik texnikanın, raket texnologiyasının sıçrayışlı inkişafında, hətta artilleriya qurğularının təkmilləşdirilməsində Kərim Kərimovun rolu və yeri əvəz olunmazdır.

Onun fitri elmi istedadı, parlaq zəkası və təşkilatçılıq bacarığı hesabına kosmonavtika qısa dövr ərzində dinamik inkişaf yolu keçib. Kərim Kərimovun mühəndis zəkası intəhasız olub. Amma on illər boyu adı qulluq etdiyi ölkədə çəkilməyib - şəxsiyyəti də, xidmətləri də məxfi saxlanılıb. Buna rəğmən, gizli də olsa, əməyi dəyərləndirilib: dövlətin ən ali mükafatlarına layiq görülüb. Adı yarım əsrlik xidmətlərindən sonra geniş ictimaiyyətə açıqlanıb, tanınılıb...

Kərim Kərimov 14 noyabr 1917-ci ildə Bakının Pırşağı kəndində, neft mühəndisi Abbasəli Kərimovun ailəsində dünyaya göz açıb. 8 yaşında anasını itirən Kərimin tərbiyəsi ilə atası məşğul olub. Beləcə, onda texnikaya, mühəndisliyə maraq yaranıb. Texniki uşaq dərnişindən başlayan mühəndislik yolu bir neçə ali məktəbdən keçib. Maraqlıdır ki, Kərim Kərimov orta məktəbi qurtardıqdan sonra gənc yaşlarında, erkən ailə həyatı qurub. Amma bu onun oxumaq, öyrənmək həvəsinə mane olmayıb. Əvvəlcə 1936-cı ildə Novoçerkassk Sənaye İnstitutunun axşam şöbəsinə daxil olub və eyni zamanda həmin institutun radioşəbəkəsində növbətçi radiotexnik kimi çalışıb. 1937-ci ildə yeganə övladı Süreyya anadan olduqdan sonra o, vətənə qayıtmaq qərarına gəlib. Təhsilini Azərbaycan Sənaye İnstitutunun (indiki Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universitetinin) energetika fakültəsində davam etdirib. Üstün qabiliyyəti və savadı sayəsində buranı vaxtından əvvəl bitirib. 1942-ci ildə sənədlərini Moskvadan Səmərqəndə köçürülmüş Artilleriya Akademiyasına təqdim edib. Fövqəladə istedadı ilə seçilən Kərim Kərimov birbaşa V kursa qəbul olunub və 1943-cü ildə akademiya təhsilini başa vurduqdan sonra Moskvaya - "Katyuşa" sayır qurğuları üçün reaktiv mermilər hazırlayan hərbi zavodda xidmətə göndərilib. İlk böyük uğurunu da burada qazanıb. Səmərali təklifləri və silahın təkmilləş-

dirilməsi istiqamətində xidmətlərinə görə Sovet İttifaqının ən ali mükafatlarından birinə - "Qırmızı Ulduz" ordeninə layiq görülüb. Mühərribə qurtardıqdan sonra o, Baş Artilleriya İdarəsində mühəndis kimi fəaliyyətini davam etdirib. Həmin dövrdə Azərbaycan hökuməti Kərim Kərimovun vətənə qayıtması və Mingəçevir Su Elektrik Stansiyasının tikintisinə rəhbərlik etməsi barədə Moskvaya müraciət etsə də, onun hərbi öhdəlikləri ucbatından buna imkan verilməyib. Vətənə qayıda bilməyəcəyini anlayan K.Kərimov çətinliklə də olsa, ailəsini Moskvaya, yanına gətirdirib. Bundan sonra onun fəaliyyətinin daha məhsuldar mərhələsi başlayıb. 1950-ci ildə Baş Artilleriya İdarəsində Uzaq mənzilli zenit raketləri şöbəsinə reis, sonra Uzaqmənzilli Raketlərin Sifariş İdarəsinə reis müavini vəzifəsinə təyin edilib və mühəndis-polkovnik rütbəsinə layiq görülüb. 1952-ci ildən Raket Qoşunları İdarəsinin reisi müavini, Uzaqmənzilli Raketlər üzrə Dövlət Komissiyasının sədri kimi məsul vəzifələrdə çalışıb. O, 1955-ci ildə Kosmik Vasitələr Baş İdarəsinin reisi təyin olunub. Onun rəhbərliyi altında toplanmış elmi təcrübə əsasında kosmosa insan çıxarmaq üçün "Vostok" adlı kosmik gəmi hazırlanıb. Nəhayət, 12 aprel 1961-ci ildə Yuriy Qaqarin ilk dəfə kosmosa uçub. Buna görə Kərim Kərimov "Lenin" ordeni ilə təltif olunub və ona vaxtından əvvəl general-mayor hərbi rütbəsi verilib.

Onu heç kim görmür, heç kim tanıyırdı. Şəxsiyyəti, fəaliyyəti ictimaiyyətdən gizli saxlanılırdı. Amma onsuz kosmik uçuş təşkil olunma, keçirilə və sona çatdırıla bilməzdi. O, kosmonavtların yolasalma mərasimində iştirak etməli, o dövrdə uçuşlar qısamüddətli olduğundan onlar qayıdanadək gözləməli, enmə sahəsini seçməli, heyətin təcili tapılıb təxliyəsi üçün tədbirlər görməli, uçuşun müvəffəqiyyətlə sona çatması, nəticələri haqqında dövlət başçısına məruzə etməli idi.

Kərim Kərimov o zaman kosmik sənaye kompleksinin ölkənin müdafiə sistemləri ilə uzlaşdırılması, ilk dəfə qadının kosmosa göndərilməsi, kosmonavtların qrup halında açıq fəzaya çıxması proqramlarının hazırlanması təklifləri ilə dövlətin ali rəhbərliyinə müraciətlər edib. SSRİ-nin kos-



monavtika salnaməsi Kərim Kərimovla bağlı silinməz səhifələrlə zəngindir. Sergey Korolyovun adı hamıya bəllidir. Lakin Kərim Kərimovun kosmonavtikaya, elmə verdiyi töhfə ondan heç də az olmayıb.

Onun fəaliyyətinin növbəti mərhələsi 1965-ci ildə SSRİ Baş Kosmos İdarəsinə reisi təyin olunmasından sonra başlayıb. Qarşıya daha böyük, o dövr üçün fantastik hədəflər qoyulub. Bu zaman Kərim Kərimov Aya kosmik səfər, uçuş üçün yeni tipli daşıyıcı raketlər yaradılması məsələsini gündəmə gətirib. 1966-cı ilin yanvarında onunla çiyin-çiyinə çalışın rus mühəndis-konstruktoru S.Korolyovun qəfil ölümü onu dərindən sarsıtsa da, iş dayandırılmayıb. K.Kərimov növbəti mərhələyə yüksəlib - kosmik gəmilərin orbitdə birləşməsi layihəsinin hazırlanmasına rəhbərliyə başlayıb. Bu proqram üzrə işlər birbaşa dövlət rəhbərliyinin ciddi nəzarəti altında aparılıb. Məhsuldar fəaliyyətinə görə

# Kosmosun azərbaycanlı fatehi

Müasir kosmonavtika yüksəlidiyi səviyyəyə görə həm də ona borcludur

1967-ci ildə K.Kərimov general-leytenant hərbi rütbəsinə layiq görülüb. Beləcə, kosmik fəzada uzun müddət qala bilmək üçün kosmik stansiya yaradılıb. K.Kərimovun həmkarları ilə birgə səyi nəticəsində ərşəyə gətirilən ilk "Salyut-1" kosmik stansiyası 1971-ci ildə orbitə çıxarılıb. Bununla da generalın həyatını gərginlik dalğası bürüyüb: stansiyaya göndərilən birinci ekipaj proqramı yerinə yetirmədən yarımçıq geri qayıdıb, ikinci ekipaj 1 aylıq uçuşdan sonra yerə enərək faciəli şəkildə həyatla vidalaşdı. 1972-ci ilin yanvarında həyat yoldaşını 57 yaşında itirməsi, Aya start götürən iki daşıyıcı raketin dalbadal yanaraq məhv olması da onu sındırmayıb: nöqsanlar aradan qaldırılıb, sistemlərin təkmilləşdirilməsi ilə yeni uğurlara zəmin yaradılıb.

ABŞ və SSRİ beynəlxalq uçuşu - "Soyuz-Apollon" layihəsi də K.Kərimovun rəhbərliyi altında baş tutub. Ekipaj gəmidə yerini tutduqdan son-

ra televiziya qurğusunun sıradan çıxdığı aşkarlansa da, K.Kərimov uçuşu təxirə salmayıb. Onun göstərişi ilə uçuşa start verilib və sıradan çıxmış avadanlıq kosmonavtlar tərəfindən orbitdə təmir olunub. İlk beynəlxalq ekipaj beləcə kosmosda birləşib və 6 gün birgə fəaliyyət göstərib. 1974-cü ildən etibarən Planetlərarası Uçuşlar üzrə Dövlət Komissiyasının sədri olan K.Kərimovun rəhbərliyi altında Venera planetinin çoxsaylı təsvirləri əldə edilib, uzaq kosmosun, digər səma cisimlərinin tədqiqində yeni nailiyyətlər qazanılıb.

General K.Kərimov 1978-ci ildən başlayaraq orbitdə fəaliyyət göstərən "Salyut-6" stansiyasına Çexoslovakiya, Polşa, Bolqarıstan və Almaniya kosmonavtları ilə birgə beynəlxalq uçuşlar təşkil edib. Daha sonra Macarıstan, Monqolustan, Vyetnam, Kuba və digər ölkələrin kosmonavtları müştərək uçuşlara cəlb olunublar. Həmvətənimizin beynəlxalq uçuşların həyata keçirilməsindəki xidmət-

ləri də yüksək qiymətləndirilib: o, 1979-cu ildə SSRİ Dövlət Mükafatına layiq görülüb.

1984-cü ilin avqustunda Azərbaycanın Şəki-Zaqatala bölgəsində "İnterkosmos" proqramı çərçivəsində "Günəş-84" beynəlxalq peykaltı eksperimenti keçirilib. Həmin eksperiment K.Kərimovun dəstəyi, eyni zamanda, "Salyut-7" stansiyası ilə müşayiət olunub. Stansiyaya SSRİ-Hindistan ekipajı baş çəkəndən sonra o, orbitdə avtomatik rejimdə fəaliyyətini davam etdirir. Lakin 5 ay sonra - 1985-ci ilin fevralında stansiyanın fəaliyyətini dayandırması haqqında K.Kərimova məlumat verildikdə, o, stansiyanın həyata qaytarılması üçün təcili orbitə ekipaj göndərilib stansiyanı bərpa etdirib. Bununla da Azərbaycanda təşkil olunmuş "Günəş-85" peykaltı eksperimenti K.Kərimovun göstərişi ilə yenidən kosmik stansiyadan müşayiət olunub.

Bütün pilotlu uçuşlara rəhbərlik edən, "Mir" orbital kompleksində müxtəlif eksperimentlər aparın həmyerlimizə 1987-ci ildə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adı və ikinci "Lenin" ordeni verilib. Dövlətə 54 illik misilsiz xidmətlərindən sonra - 1991-ci ilin fevralında general Kərim Kərimov əmək təqaüdünə çıxıb və sonradan Rusiya Kosmik Agentliyinin Uçuş İdarəetmə Mərkəzində məsləhətçi kimi çalışıb.

General Kərim Kərimov milli mənsubiyyətini - azərbaycanlılığını heç vaxt unutmayıb, vətənlə elmi və mədəni əlaqələrini kəsməyib. Adı məxfilikdən çıxarıldıqdan - 1988-ci ildən sonra o, bir neçə dəfə Bakıya gəlib. 1994-cü ildə AMEA-nın fəxri üzvü seçilib. K.Kərimov ulu öndər Heydər Əliyev tərəfindən "Şöhrət" ordeni ilə təltif olunub. Ümumiyyətlə, həmvətənimizin bioqrafiyası kimi dövlət mükafatı və təltifləri xeyli zəngindir.

Kərim Abbasəli oğlu Kərimov 2003-cü ilin 29 martında 86 yaşında dünyasını dəyişib. Onun əziz xatirəsi kosmonavtika tarixində, elm ictimaiyyətinin, eləcə də Azərbaycan xalqının qəlbində əbədi yaşayacaq və həmişə qürur hissi ilə anılacaq.

**Tofiq SÜLEYMANOV,**  
Milli Aerokosmik Agentliyinin baş direktorunun birinci müavini, texnika üzrə elmlər doktoru, professor